МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

Гончаренко Владислав Васильович

КООПЕРАТИВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА І ПРОБЛЕМИ ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.

Спеціальність 08.00.01 - політична економія.

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1993

ЛННБ України ім.В.Стефаника
00814058 (Q)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КІЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

Гончаренко Владислав Васильович

КООПЕРАТИВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА І ПРОБЛЕМИ ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.

Спеціальність 08.00.01 - політична економія.

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1993

АВ 28912

Робота виконана на кафедрі економічної теорії та управління народним господарством економічного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор Кредісов А.І.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор Кваснюк Б.Є.
кандидат економічних наук, доцент Сизоненко В.О.

Провідна організація: Київський державний економічний університет.

Захист відбудеться "17" грудня 1993 року о "14" годині на засіданні спеціалізованої ради Д 068.18.07 у Київському університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 252017, м.Київ, ГСП-17, вул. Володимирська, 60, ауд. 324

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Київського університету імені Тараса Шевченка.

Автореферат розісланий "15" листопада 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради
кандидат економічних наук, доцент Леоненко П.М.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

АВ-28912

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність теми. Побудова ринкових відносин в Україні супроводжується створенням правових умов для функціонування різних суб'єктів ринку - приватних і спільних підприємств, фермерських господарств, акціонерних, повних і командитних товариств, товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю та ін. Однак, мало уваги приділяється іще одній організаційній формі, яка існувала в Україні в минулому і набула широкого розповсюдження в країнах з ринковою економікою - кооперативним організаціям.

За роки радянської влади в умовах панування командно-адміністративної системи в Україні було втрачено різноманіття форм кооперативних організацій, а ті їх види, які залишились (споживчі, житлові, гаражні, садово-городні кооперативи та колективні сільськогосподарські підприємства колгоспи), не зберегли свою кооперативну природу і виродились під впливом існуючих суспільних відносин.

Прийнятий в період "перебудови" закон "Про кооперацію", на жаль, не тільки не відродив істиної природи існуючих видів кооперативних організацій, а й створив умови для виникнення псевдокооперативів, які дискредитували саму ідею кооперації.

В зв'язку з цим, в Україні склалась парадоксальна ситуація: в той час, коли в світі діє близько 800 тисяч кооперативних організацій більш ніж 120 різновидів, які об'єднують понад 700 мільйонів членів (а виходячи із розрахунку сім'ї в 4 чоловіка, з діяльністю кооперативних організацій зв'язано більше 40% населення Землі), коли країни з ринковою економікою всілякими засобами стимулюють розвиток кооперативних організацій, в Україні, яка прагне створити ринок, - їм не тільки не приділяється належної уваги, а й будуються певні перешкоди на шляху відродження.

Для виникнення поки що не існуючих в Україні (але успішно функціонуючих в країнах з ринковою економікою) видів кооперативних організацій не розроблена належна теоретична, правова та інформаційна база з питань соціально-економічної природи кооперативних організацій, їх різновидів, доцільності участі в їх діяльності. Недостатня розробленність цих питань призводить до того, що в Україні до сих пір ототожнюються поняття "кооперативна діяльность" і "колективне підприємництво".

Дослідження питань розвитку кооперативного руху, а також нових форм організації виробництва в Україні в останні роки проводились В.І.Семчиком, А.І.Римаруком, М.В.Аліманом, Л.К.Бесчасним, Кваснюком Б.Є., Сизоненком В.О., Чухно А.А., Ястремським І.С., Ніколенком Ю.В., Ковальчуком Т.Т., Беляєвим О.О. та іншими вченими. Однак, в економічній літературі проблема соціально-економічної природи кооперативних організацій не знайшла достатньої розробки.

Поки що залишаються не дослідженими питання, які дозволяють зрозуміти природу і глибину деформацій кооперативних організацій в роки Радянської влади - кооперативні принципи, прийняті Міжнародним кооперативним альянсом. Потребує узагальнення і аналізу негативний досвід відродження і розвитку кооперативного руху в період "перебудови". Кооперативне законодавство України до сих пір не проаналізовано на предмет його відповідності нормам і критеріям міжнародного кооперативного права.

Недостатня теоретична розробка питань природи кооперативних організацій привела до того, що в економічній системі України до цього часу відсутній цілий вид підприємств - істинні кооперативні організації, основна мета яких не отримання прибутку, а зменшення споживчих або виробничих витрат своїх членів (економія коштів), обслуговування не сторонніх людей, а членів кооперативу.

Як показує міжнародний досвід, в умовах економічної кризи розвиток кооперативних організацій набуває важливого не тільки економічного, а й політичного значення. Масовий розвиток різноманітних форм істинних кооперативів може зменшити соціальну напруженність в державі, невдоволення діяльністю або бездіяльністю Уряду. Такий феномен кооперативних організацій викликаний їх економічною природою: кооперативи в країнах з ринковою економікою ведуть економічну боротьбу з посередниками, беручи на себе їх функції. Тим самим вони зменшують витрати своїх членів, які пішли б на оплату посередницьких послуг. В той час, коли Уряд України, намагаючись знизити ціни, бореться з посередниками адміністративними методами (обмежуючи рентабельність, граничний розмір торгівельної націнки і т.п.), істинні кооперативни організації могли б (і це доказує досвід інших країн) успішно боротись з посередниками економічними методами, суттєво впливаючи на ціни.

В силу певних історичних умов, склалось так, що в Україні набула широкого розповсюдження псевдокооперація. Організації, які

традиційно вважаються кооперативами, не відповідають міжнародним кооперативним критеріям. Тому дослідження природи кооперативних організацій, розробка теоретичних основ кооперативного законодавства має важливе значення для побудови в Україні повноцінної ринкової системи.

Актуальність вищепазваних проблем і питань, їх недостатня теоретична і практична розробленість, обумовили вибір теми дисертаційної роботи і її цільову спрямованість.

Мета дисертаційної роботи - розробка базових питань сучасної теорії кооперації та організаційно-економічних підходів до формування принципово нового кооперативного законодавства України. В зв'язку з цим виникла потреба у встановленні та вирішенні слідуючих задач:

- проаналізувати досягнення світової кооперативної думки, як минулого, так і сучасності, з фундаментальних питань теорії і практики кооперації;

- виявити принципові помилки, допущені в процесі відродження кооперативного руху в період "перебудови";

- обгрунтувати необхідність відродження всього різноманіття форм кооперативних організацій в Україні в умовах переходу до ринкових відносин;

- розробити організаційно-економічні основи і теоретичні положення нового кооперативного законодавства України.

Об'єктом дослідження була кооперативна система та кооперативне законодавство України.

Предмет дослідження - можливість і шляхи відродження істинних кооперативних організацій в Україні.

Теоретичною та методологічною основою дослідження послужили праці видатних теоретиків кооперативного руху - А.В.Чаянова, М.І.Туган-Барановського, М.Баліна, М.Левицького, В.Пекарського, К.Пажитнова, М.Хейсіна, А.Анциферова та ін., та сучасних західних дослідників- Г.-Г.Мюнкнера, В.Уоткенса, Калверта та ін.

Інформаційною базою дисертаційної роботи є матеріали кооперативного законодавства дореволюційної Росії та Германії, сучасного кооперативного законодавства Індії, Франції, Великобританії, США, Італії та інших країн, а також Міжнародного кооперативного альянсу (МКА), Міжнародної організації праці (МОП) та ООН. В роботі були використані законодавчі акти, прийняті Верховною Радою та Урядом України, опубліковані дані Міністерства статистики України.

Методи дослідження. В процесі роботи над дисертацією застосовувались методи порівняння, статистичних та логічних групувань, експертних оцінок, історичний, графічний та інші.

Наукова новизна висновків і наслідків дисертаційного дослідження полягає в тому, що:

- розроблено нове визначення кооперативних організацій, яке відповідає нормам і критеріям міжнародного кооперативного права. Істиний кооператив - це група людей, об'єднаних певними економічними і соціальними інтересами, відносини в якій будуються на демократичних засадах, метою якої є задоволення однакових потреб спільними діями, основаними на взаємодопомозі, шляхом веденя колективного (кооперативного) підприємства, яке функціонує для поліпшення матеріального стану членів цієї групи за рахунок скорочення витрат на споживчі чи виробничі потреби, або збільшення віддачі їхніх приватних господарств. Істиний кооператив створюється для обслуговування своїх членів (власники кооперативу одночасно є його клієнтами), тому він не є підприємницькою організацією і не ставить за мету отримання прибутку;

- на основі принципово нового підходу, розроблена нова класифікація кооперативних організацій, яка групує не тільки існуючі види, а й ті, які ще можуть виникнути в майбутньому. Всі кооперативні організації діляться на два типи: кооперативні товариства споживачів та кооперативні товариства підприємців.

Кооперативні товариства споживачів створюються для забезпеченя більш вигідних умов придбання товарів та послуг. З цією метою вони здійснюють закупівлю у безпосередніх виробників або в оптовій торгівлі необхідних своїм членам товарів (послуг) по оптовим (значно нижчим чим роздрібні) цінам, або організовують їх виробництво. Кооперативні товариства споживачів можна розділити на три групи: товариства по задоволенню потреб в товарах, товариства по задоволенню потреб в житлі, товариства по задоволенню потреб в послугах.

Кооперативні товариства підприємців створюються для надання допомоги своїм членам в веденні підприємницької діяльності та зменшення витрат на окремих її стадіях;

- виявлена основна теоретична помилка, яка була закладена в концепцію Закону бувшого СРСР "Про кооперацію" (який і сьогодні діє на території України)- ототожнення кооперативної діяльності з колективним підприємництвом. Кооперативна діяльність здійснюється

з метою скорочення витрат членів кооперативу на споживчі або виробничі потреби, а підприємницька - з метою отримання прибутку;

- обгрунтовані пропозиції щодо удосконалення кооперативного законодавства України, які заключаються в:

необхідності прийняття єдиного для всіх видів кооперативних організацій кооперативного закону;

приведені законодавчих актів, регулюючих діяльність кооперативних організацій, в відповідність до норм і критеріїв міжнародного кооперативного права;

використання міжнародного досвіду державної підтримки кооперативних організацій.

- на основі проведеного наукового аналізу і зроблених нових висновків стосовно соціально-економічної природи кооперативних організацій розроблений проект Закону України "Про кооперативні товариства", який складається із 20 статей, об'єднаних в слідуючі розділи: загальні положеня, організаційні основи кооперативного товариства, господарська діяльність, соціальна діяльність, кооперативні товариства і держава, спілки кооперативних товариств.

Практична значимість роботи визначається розробкою фундаментальних питань теорії кооперації; виявленям прорахунків в розвитку кооперативного руху в Україні; розробці основ нового кооперативного законодавства України, яке створить умови для відродження цілого виду підприємств, яких поки що немає в економічній системі України. Основні результати та висновки дисертраційної роботи можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні окремих тем курсів "Економічна теорія", "Історія економічних вчень", а також спецкурсів.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційної роботи були викладені і обговорювались на Всесоюзній науковій конференції "Перебудова діяльності і прискорення науково-технічного прогресу в споживчій кооперації на основі Закону СРСР "Про кооперацію в СРСР", що відбулась в жовтні 1989 року в м.Москві; на науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу Белгородського кооперативного інституту в 1990 році; на республіканській науково-методичній конференції "Актуальні проблеми політичної економії і методика викладання курсу", що відбулась в вересні 1990 року в м.Донецьку; на Всесоюзній науково-практичній конференції "Кооперативна демократія та її роль в соціально-економічному перетворенні

села", що відбулась в березні 1991 року в м.Новосибірську.

Розроблений на основі дисертаційного дослідження проект Закону України "Про кооперативні товариства" був переданий в Держкомекономіки України. Результати проведених досліджень були використані при розробці кооперативного законодавства України (довідки Держкомекономіки України № 19-91/114 від 6.06.1991 та Республіканської Ради федерації профспілки працівників кооперації та інших форм вільного підприємництва України №206 від 17.06.1991).

Публікації. По темі дисертації опубліковано дванадцять робіт загальним обсягом 10,1 друкованих аркушів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, закінчення, додатків (одним із них є розроблений по результатам дослідження проект Закону України "Про кооперативні товариства") та списку використаної літератури. Дисертація викладена на 161 сторінці машинописного тексту, ілюстрована 18 таблицями, 2 графіками, 14 схемами та малюнками. Список використаної літератури містить 154 найменування.

З М І С Т Д И С Е Р Т А Ц І Ї

ВСТУП.

Розділ 1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА КООПЕРАТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.

1.1. Кооперативні організації - еволюційна форма кооперації праці.

1.2. Кооператив - особлива форма господарського підприємства та громадської організації.

1.3. Кооперативні принципи та їх особливості.

1.4. Різновиди кооперативних організацій та їх класифікація.

Розділ 2. УМОВИ ТА ПРОТИРІЧЧЯ ВІДРОДЖЕННЯ КООПЕРАТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ.

2.1. Відродження кооперативного руху в колишньому СРСР і прорахунки при його здійсненні.

2.2. Місце кооперативних організацій в економічній системі України на сучасному етапі.

2.3. Проблеми відродження кооперативних організацій і організаційно-економічні основи кооперативного законодавства України.

ЗАКІНЧЕННЯ.

СПИСОК ВИКОРИСТАННОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

ДОДАТКИ.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ.

Кооперативні організації - є особливою конкретно-історичною формою кооперації. Кооперацію, тобто об'єднання, взаємодію людей для досягнення певного результату, можна розглядати з двох точок зору - з загальної і з конкретно-історичної. Загальна сторона кооперації - це внутрішній зміст, суттєві властивості, які характеризують об'єднання людей незалежно від його конкретних організаційних форм. Конкретно-історична сторона кооперації - це форми її прояву в різних соціально-економічних і історичних умовах.

Загальна сторона кооперації характеризується тим, що спільні дії в порівнянні з аналогічними індивідуальними діями такої ж кількості людей надають їм ряд переваг:

- по-перше, у колектива з'являються фізичні можливості, якими окремі його члени не володіють;

- по-друге, зменшуються витрати часу для досягнення певного ефекту (за рахунок розділення та комбінування праці), що призводить до підвищення продуктивності праці;

- по-третє, з'являється можливість зменшувати витрати коштів (за рахунок просторової концентрації предметів, спільного придбання і використання засобів виробництва, об'єднання коштів для виконання окремих операцій /спільні пошук, зберігання, збут товарів та ін./).

При цьому слід відмітіти, що переваги, які надає кооперація є безкоштовними, бо вони виникають із самої кооперації.

Таким чином, загальною стороною кооперації є те, що в ній закладена окрема продуктивна сила, яка дозволяє збільшувати механічну силу, продуктивність праці і зменшувати витрати виробництва і обігу.

Історичний аналіз розвитку кооперації показав, що використання закладеної в ній продуктивної сили здійснювалось в різноманітних організаційних формах. Конкретно-історичні форми кооперації будувались в залежності від існуючих суспільних відносин, особливо відносин власності.

Форми кооперації при рабовласницькому, феодалізмі і на ранніх стадіях капіталізму засновувались на приватній власності і примусовому об'єднані (примусовій кооперації). В їх основі лежала експлуатація об'єднаних в колектив людей і використання

продуктивної сили кооперації в інтересах власника засобів виробництва. При цьому використовувались перша і друга перевага об'єднання людей, тобто можливість збільшення механічної сили і підвищення продуктивності праці.

На певному етапі розвитку суспільства виникла ідея принципово нової форми об'єднання людей, заснованої на добровільності, спільній власності, гуманних, демократичних відносинах. Ця ідея в різноманітних варіантах звучала в окремих соціально-етичних вченнях, вона зустрічається в буддизмі і християнстві, у творах Платона, Т.Мора, Т.Кампанела, Дж.Уінстенлі та інших мислителів. Але передумови, необхідні для практичного втілення в життя цієї ідеї, з'явились лише з переходом до капіталізму.

Виникнення нової, принципово відмінної від існуючих, форми кооперації, пов'язано з вченням і діяльністю Р.Оуена і Ш.Фурье. Хоча спроби організації колективних общин закінчились невдало, ідеї про об'єднання на основі колективної власності та демократичного управління були підхоплені послідовниками великих реформаторів і пристосовані до реального життя і існуючих суспільних відносин. В результаті цього, в 30-40-х роках XIX століття в Англії, а згодом і в інших країнах почали з'являтись перші кооперативні організації - принципово нова конкретно-історична форма кооперації, в якій сила, закладена в об'єднанні людей, використовувалась ними в своїх власних інтересах і не на шкоду іншим людям. Ці об'єднання використовували третю перевагу, яку надає кооперація - можливість зменшувати витрати коштів.

Кооперативні організації відрізняються від інших організаційних форм кооперації тим, що вони будують свою діяльність в відповідності з певними організаційно-економічними принципами. Сукупність цих принципів властива тільки кооперативним організаціям і відрізняє їх від інших форм об'єднання людей.

Відповідно до кооперативних принципів, прийнятих XXIII конгресом Міжнародного кооперативного альянсу в 1966 році, кооперативні організації повинні відповідати вимогам:

- добровільності і доступності членства;
- демократичного управління (один член - один голос);
- обмеження проценту по пайовим внескам;
- справедливого розподілу результатів господарської діяльності;

- виділення коштів на освіту та інші соціальні цілі;
- співпраці з іншими кооперативним організаціями на місцевому, національному і міжнародному рівнях.

Слід відмітити, що додержання цих принципів є необходною, але недостатньою умовою для віднесення організації до розряду кооперативних. Ці принципи лиш накреслюють загальні контури кооперативних організацій.

В результаті проведеного аналізу визначень кооперативів, даних різними авторами в різних країнах і в різні історичні періоди, зроблено висновок, що всі кооперативні організації потрібно розглядати з трьох сторін: соціальної (вивчаючи їх місце в системі суспільних відносин), організаційної (аналізуючи особливості їх внутрішньої організації як колективу людей) та господарсько-економічної (вивчаючи особливості їх господарської діяльності).

Соціальна сторона кооперативних організацій характеризується тим, що вони:

- захищають своїх членів від експлуатації з боку різноманітних посередників;
- є об'єднанням людей, з невисоким рівнем достатку;
- є організаціями взаємодопомоги і самодопомоги;
- виділяють кошти на розвиток освіти, культури та інші суспільні потреби;

Організаційна сторона кооперативних організацій характеризується тим, що це об'єднання людей, основане на:

- добровільності вступу і виходу;
- демократизмі;
- рівних правах учасників;
- самоуправлінні;
- рівній відповідальності учасників;
- невизначеній кількості і вільному доступі членів;
- особистій участі членів в діяльності.

Господарсько-економічна сторона кооперативних організацій характеризується тим, що вони:

- створюють колективне підприємство для отримання певної економічної вигоди (вигоди від об'єднання, кооперації);
- ставлять собі за мету - допомогти своїм членам в веденні особистого домашнього або підприємницького господарства;
- розподіл результатів господарської діяльності здійснюється не пропорційно вкладеним коштам, а в залежності від

користування послугами кооперативного підприємства.

- кооперативні підприємства беруть на себе виконання лише тих функцій господарств своїх членів, де об'єднання приносить певну економічну вигоду.

На основі проведенного дослідження розроблено перелік кооперативних принципів, які повністю відображають соціально-економічну природу кооперативних організацій.

Таким чином, кооперативними принципами можна вважати:

1. об'єднання з метою взаємодопомоги;
2. сприяння розвитку освіти та інших соціальних програм;
3. добровільність і доступність членства;
4. демократичне управління і рівноправ'я учасників;
5. чесний і справедливий розподіл результатів господарської діяльності;
6. самоврядування і автономія в рамках економічної системи.
7. обслуговування кооперативним підприємством потреб господарств своїх членів (тотожність власників і клієнтів кооперативного підприємства);
8. мета кооперативного підприємства - скорочення витрат членів кооперативу на споживчі (виробничі) потреби або збільшення віддачі їхніх приватних господарств;
9. розподіл результатів господарської діяльності пропорційно користуванню послугами кооперативного підприємства.

Ці принципи в сукупності відображають соціально-економічну природу кооперативних організацій. Недотримання або відсутність хоча б одного з них приводить до втрати кооперативною організацією своєї сутності. Сукупність цих принципів і відрізняє кооперативні організації від інших форм кооперації.

На основі виділених кооперативних принципів побудовано наукове визначення кооперативних організацій. Кооперативна організація (кооператив, кооперативне товариство) - це добровільне об'єднання людей, основане на демократичних засадах, рівноправ'ї, самоуправлінні, рівній відповідальності, вільному доступі і невизначеній кількості членів, які приймають особисту участь в управлінні його діяльністю і створюють колективне (кооперативне) підприємство для одержання певних економічних вигод від об'єднання (кооперування) і самозахисту від експлуатації з боку різних посередників. Кооперативне підприємство обслуговує домашні або підприємницькі господарства членів кооперативної організації і має за мету максимальне

скорочення їхніх витрат на споживчі або виробничі потреби (економію коштів) та збільшення віддачі їхніх особистих господарств. Розподіл коштів, отриманих кооперативним підприємством від обслуговування членів кооперативної організації, здійснюється пропорційно користуванню його послугами. Частина коштів направляється на соціальні програми в сфері освіти, культури, виховання та ін.

Таке визначення відображає соціально-економічну природу кооперативних організацій, але із-за своєї громіздкості може бути використано лише в науковій сфері. Тому, об'єднавши де-які схожі признаки, можна вивести більш лаконічне визначення кооперативних організацій, які являють собою:

-групу людей, об'єднаних певними економічними і соціальними інтересами, відносини в якій будуються на демократичних засадах;

-метою якої є задоволення однакових потреб спільними діями, основаними на взаємодопомозі, шляхом веденя колективного (кооперативного) підприємства;

-яке функціонує для поліпшення матеріального стану членів цієї групи за рахунок скорочення витрат на споживчі чи виробничі потреби або збільшення віддачі їхніх приватних господарств.

Кооперативні принципи однакові для всіх кооперативних організацій, але окремі види можуть, крім того, мати ще й свої специфічні принципи діяльності, які відрізняють їх від інших кооперативних організацій. В зв'язку з цим, виникає потреба в групуванні кооперативних організацій за певними ознаками, в розробленні наукової класифікації.

Аналіз існуючих класифікацій кооперативних організацій, складених Шульце-Делічем, Оппенгеймером, Штаудінгером, Кауфманом, Якобом, Мюллером, Ніколаєвим, Туган-Барановським, Хейсіним, Прокоповичем та іншими дослідниками кооперативного руху, показав всю складність побудови єдиної системи класифікації. В кожній із перерахованих класифікацій є позитивні риси, але в кожній є й недоліки.

На основі поєднання різних підходів до групування кооперативних організацій, був розроблений принципово новий підхід до класифікації, суть якого полягає в слідуючому:

Джерелом розвитку природи і суспільства є протиріччя, боротьба протилежностей. Основним протиріччям в суспільстві, його рушійною силою є протиріччя між потребами людини і мірою їх задоволення. В умовах товарно-грошових відносин ступінь

задоволення потреб пропорційна кількості грошових коштів. В зв'язку з цим, у людей виникає потреба в "заробляннi грошей", яке може здійснюватись в двох основних формах: найму на роботу або зайняття підприємницькою діяльністю.

Можливості в "заробляннi грошей" обмежені (для найманого працівника - верхнім рівнем заробітної плати, для підприємця-його можливостями і кон'юнктурою ринку). Тому прагнення отримати більше грошей за свою працю або товар часто проявляється в антагоністичних, конфліктних формах і супроводжується багатьма негативними явищами.

Але існує й інший шлях поліпшення рівня задоволення потреб. Це - скорочення витрат, що рівнозначно (але не тотожно!) отриманню додаткових коштів. Причому, якщо прагнення до отримання більшої кількості грошей по своїй природі є антагоністичним, бо проводиться за рахунок інших людей (де отримують одні - втрачають другі), то скорочення витрат може здійснюватись на неантагоністичній основі за рахунок об'єднання людей, їх кооперації. В кооперації закладена самостійна виробнича сила, яка дає можливість економити кошти. Кооперативні організації якраз і є тією формою кооперації, яка створюється для скорочення витрат людям, що об'єднались.

Всі витрати можна умовно поділити на дві великі групи: споживчі і виробничі. Споживчі витрати - це витрати людей як споживачів, направлені на задоволення матеріальних і нематеріальних потреб. Виробничі витрати - це витрати підприємців, пов'язані із здійсненням підприємницької діяльності. Таким чином, можна виділити два типи кооперативних організацій: кооперативні товариства споживачів і кооперативні товариства підприємців.

В зв'язку з тим, що існує три основні групи споживчих витрат - на товари, на житло і на послуги, кооперативні товариства споживачів можна умовно поділити на три відповідні групи - по задоволенню потреб в товарах, в житлі і в послугах.

Виробничі витрати існують на кожній стадії підприємницької діяльності. Основні витрати підприємців відносяться на: повернення кредиту (% за кредит), пошук товару, купівлю, страхування, транспортування, складування, безпосереднє виробництво, складування готових виробів, підготовку до продажу, пошук покупця. Кооперативні товариства підприємців можуть приймати самі що не є різноманітні форми, в залежності від

специфіки підприємницької діяльності.

На різних стадіях підприємницької діяльності, яку можна виразити формулою Г-Т-...В...-Т-Г' можуть створюватись певні види кооперативних товариств: кредитні, ощадно-позичкові, кредитно-розрахункові для грошової фази (Г) і т.д. (див. таблицю).

МОЖЛИВІ ФОРМИ КООПЕРАТИВНИХ ТОВАРИСТВ ПІДПРИЄМЦІВ.

Г	-	Т	...В...	Т	-
кредитні ощадно-позичкові кредитно-розрахункові	інформаційні закупівельні постачальницькі транспортні	складські	трудові допоміжні виробничі	упаковочні сортувальні	збутові рекламні
с т р а х о в і					

Підприємці можуть створювати кооперативні товариства що обслуговують окремі фази їхньої підприємницької діяльності (колективні закупки, користування спільними засобами виробництва та ін.), або де-кілька фаз (спільні транспортування і реклама, закупівля і збут та інші).

Таким чином, нову класифікацію кооперативних організацій можна представити слідуючим чином (див. схему)

СХЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ КООПЕРАТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.

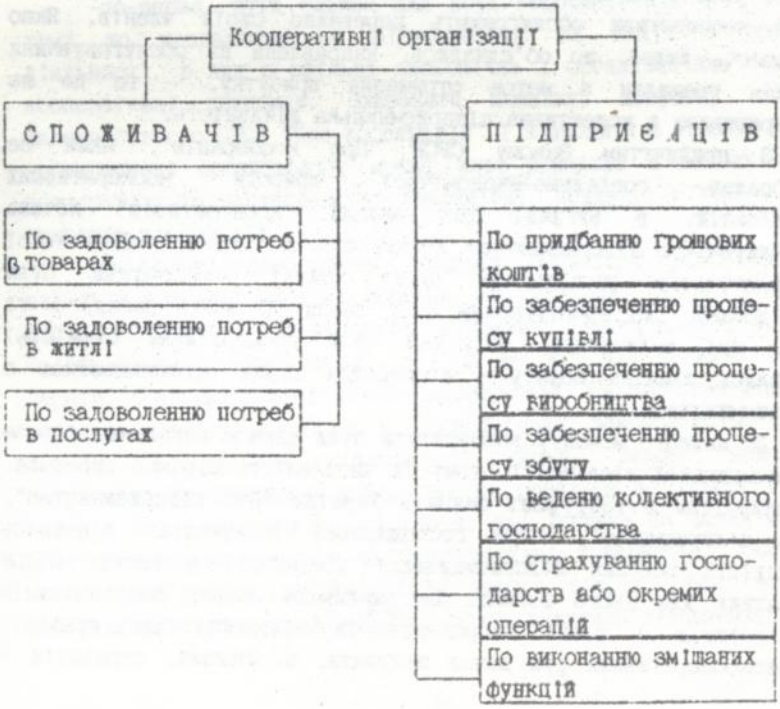

Кооперативні товариства споживачів створюються для забезпечення більш вигідних умов придбання товарів і послуг. З цією метою вони здійснюють закупівлю в безпосередніх виробників або в оптовій торгівлі необхідних своїм членам товарів (послуг) по оптовим (значно нижчим чим роздрібні) цінам або організовують їх виробництво.

Кооперативні товариства підприємців створюються для надання допомоги своїм членам в веденні підприємницької діяльності та зменшення витрат на окремих її стадіях.

В результаті проведених досліджень соціально-економічної природи кооперативних орагнізацій і кооперативного законодавства ряду країн, зроблено висновок, що в концепцію Закону бувшого СРСР "Про кооперацію" (який на сьогодні ще діє на території України) була закладена принципова теоретична помилка - ототожнення кооперативної діяльності з колективним підприємництвом. Господарське законодавство більшості країн признає кооперативами тільки ті організації, які не ставлять собі за мету отримання прибутку, а створюються для задоволення виробничих або споживчих потреб членів кооперативу або їхніх індивідуальних господарств, тобто кооперативи обслуговують переважно своїх членів. Якщо діяльність людей, що об'єднались, направлена на обслуговування інших громадян з метою отримання прибутку, - то це не кооперативна, а колективна підприємницька діяльність.

З прийняттям Закону СРСР "Про кооперацію", який не відображав соціально-економічної природи кооперативних організацій, в вигляді так званих "кооперативів" почала відроджуватись підприємницька діяльність. В умовах кооперативної безграмотності суспільства (адже істинні кооперативи були ліквідовані із звертуванням НЕПу понад 60 років назад, а ті види, які залишились, втратили свою кооперативну сутність) відбулась підміна понять - кооперація стала ототожнюватись з підприємництвом.

До певного моменту кооперативи були єдиною легальною формою підприємницької діяльності, тому їх чисельність стрімко зростала. З прийняттям в 1991 році законів України "Про підприємництво", "Про підприємства", "Про господарські товариства" з'явилась можливість ведення підприємницької діяльності в інших, більш придатних для цього формах. Це викликало масову реорганізацію кооперативів і різке скорочення їх кількості (див.граф1к). Псевдокооперативний рух почав затухати, а істинний, справжній -

був дискредитований.

ГРАФІК РОЗВИТКУ КООПЕРАТИВІВ В УКРАЇНІ
1988-1992 р.р. (на початок року, тис.)

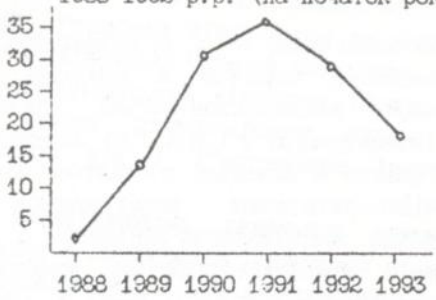

Проведений аналіз інституціональних форм суб'єктів ринку показав, що в економічній системі України істинних кооперативних організацій, які б обслуговували своїх членів і не ставили за мету отримання прибутку, (не враховуючи спотворених форм житлової і гаражної кооперації), поки що немає.

Для відродження в Україні різноманітних форм справжніх кооперативних організацій необхідно прийняти окремий закон, який би регулював кооперативну діяльність. Він повинен:

-по-перше, бути єдиним для всіх кооперативних організацій, тому що незважаючи на різноманіття їх видів і напрямів діяльності, в них є спільна економічна і організаційна основа - кооперативні принципи. Виправити помилку, допущену авторами Закону бувшого СРСР "Про кооперацію" і відродити в Україні істинні кооперативні організації, можна лише поклавши в основу нового кооперативного законодавства традиційні, прийняті в усьому світі принципи кооперації.

-по-друге, цей закон повинен органічно вписуватись в загальну юридичну систему держави, не руйнуючи існуючі в Україні напівкооперативні організації (споживчу кооперацію, житлові, садово-городні кооперативи). В той же час він повинен сприяти перетворенню цих форм в істинні кооперативи. Ця проблема може бути вирішена шляхом введення в господарське законодавство нового терміна "кооперативне товариство", якому закон надає ряд податкових та кредитних пільг (як це робиться в більшості країн світу). Всі кооперативні утворення, які існують на даний момент, можуть перереєструватись як кооперативні товариства, взявши на себе зобов'язання дотримуватись даного закону. Якщо вони не перереєструються - їх діяльність буде вважатись підприємницькою і

пільг вони не отримають.

Крім того, в законі необхідно провести чітке розмежування між кооперативними та іншими господарськими організаціями, заснованими на колективній власності. Для цього необхідно дати юридичне визначення терміну кооперативне товариство.

На основі висновків дисертаційного дослідження розроблений проект нового кооперативного закону (Закону України "Про кооперативні товариства") і він приводиться як додаток до дисертації.

Основні положення дисертаційного дослідження, зроблені висновки та пропозиції відображені в таких працях:

1. Кооперативы и удовлетворение потребностей их членов//Перестройка деятельности и ускорение научно-технического прогресса в потребительской кооперации на основе Закона СССР "О кооперации в СССР": Тез.докл. Всесоюзной научной конференции.- М.МКИ, 1989.- Ч.5, С.93-95 (0,15 д.а.).

2. Углубление демократических основ потребительской кооперации//Система производственно-экономической учебы: Метод.реком. для производственно-экономических семинаров руководит. и специалистов кооп. предприятий и организаций.- М.,ЦУМК Центросоюза, 1989. (1,75 д.а.) у співавторстві.

3. Закон СССР "О кооперации в СССР" и организационно-правовые основы деятельности кооперативов// Метод.реком., М.,ЦУМК Центросоюза, 1989. (1,5 д.а.) у співавторстві.

4. Роль кооперации в сферах производства и услуг и некоторые тенденции ее развития (на примере Полтавской области). Аналитический обзор/Деп. в Харьковском МТЦНТИ УкрНИИТИ Госплана УССР 14.09.1990 № 18. (1,0 д.а.) у співавторстві.

5. Кооперативная действительность и изучение теоретических основ кооперации в ВУЗе//Интеграция теории и практики кооперативного образования в условиях перестройки деятельности потребительской кооперации: Тез.докл. областной научно-практической конференции.- Полтава.ПКИ,1990.- С.31-33 (0,15 д.а.) у співавторстві.

6. Формирование кооперативного законодательства СССР//Метод. рекомендации.- Полтава. ПКИ, 1990. (2,0 д.а.) у співавторстві.

7. О повышении роли кооперативов в увеличении производства товаров народного потребления//Тез.докл. научно-практической конференции профессорско-преподавательского состава Белгородского

кооперат. ин-та.- Белгород. БКИ. 1990.- С.122-124 (0.2 д.а.) у співавторстві.

8. Кооперативная собственность и ее реализация//Актуальные проблемы политической экономии и методика изложения курса: Тез.докл. республиканской научно-методической конференции. Донецк. ДГУ, 1990.- С.139-140 (0.1 д.а.) у співавторстві.

9. Оздоровление кооперативного движения в стране - важный фактор укрепления кооперативной демократии//Кооперативная демократия и ее роль в социально-экономическом преобразовании села: Тез.докл. Всесоюзной научно-практической конференции.- Новосибирск. НИСКТ. 1991.- С.19-21 (0.15 п.л.) у співавторстві.

10. О некоторых подходах к разработке республиканского законодательства о кооперации/Деп. в ЦБТЭИ Центросоюза 13.05.1991. № 271 (2.8д.а.) у співавторстві.

11. Кооперативы по производству товаров и оказанию услуг. Справ.пособие/Ред.кол.:Т.Е.Абова. И.В.Горский. Е.Д.Катульский и др.; Отв.ред. и руководитель авт.колл. П.В.Савченко; Сост. В.И.Ланцов.-М.:Экономика.1991. (0.36 д.а.) в складі авторського колективу.

12. Индивидуальная предпринимательская деятельность: Справ.пособие/П.В.Савченко. Е.Ф.Авдокушин. М.Б.Алиман и др.; Сост.:М.Н.Федорова.- М.:Экономика. 1992.(0.24 п.л.) в складі авторського колективу.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Підписано до друку 10.11.1993р.
Формат 60х84/16. Об'єм 1.0.
Тир.100. Безкоштовно.

464540

AB 28.912
AB 28.912